

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

**Збірник наукових праць
викладачів
Юридичного інституту**

*присвячений 20-річчю
створення Юридичного інституту*

м. Івано-Франківськ, 2012

ПИТЛЬОВАНА Вікторія Павлівна

**кандидат юридичних
наук, викладач
кафедри теорії та
історії держави і права**

Повноваження Галицького станового сейму (1775–1848 р.р.)

Процеси національного відродження в Україні, об'єктивна потреба її входження у європейський простір зумовлює у тому числі необхідність історико-правових досліджень. Тому актуальним є дослідження питання організації та діяльності Галицького станового сейму, який у 1775–1848 р.р. був органом місцевого (крайового) самоврядування Галичини в складі Австрії. Метою нашого дослідження є поглиблення історико-правових знань стосовно правового статусу Галицького станового сейму (1775–1848 р.р.), а також дослідження основних напрямків діяльності сейму як органу самоврядування.

Це питання не є новим в історико-правовій науці – його торкалися у своїх дослідженнях такі дослідники як В.Лозинські, В.Кульчицький, Б. Тищик, В. Гончаренко, І. Настасяк та інші. Проте, деякі питання залишаються недослідженими.

З часу заснування Галицького станового сейму у 1775 р. він мав надзвичайно обмежені повноваження. Патент австрійського

імператора Йосифа II встановлював, що компетенція сейму поширюються на всі сфери суспільного життя коронного краю Галичини і Лодомерії: оподаткування, рекрутський набір, призначення посадових осіб місцевої влади тощо. Сейм під керівництвом губернатора повинен був згідно зі статутом “в найнижчому послухові і покорі погоджуватись на всі побажання і вказівки уряду”. Ніякої ініціативи сейм не мав, а свої найбільш обмежені побажання і пропозиції міг висловлювати лише за посередництва губернатора [1, с. 8]. В цісарському патенті від 1782 р. обумовлювалося також, що “обов’язком сейму має бути піклування про поліпшення ситуації в краї, підготовка проектів і пропозицій до трону” [1, с. 8].

Компетенція Галицького станового сейму за Йосифа II була дещо розширена, хоча орган і надалі наділявся лише дорадчими функціями, винятково у справах краю. Але і цими питаннями сейм займався лише тому, що крайова адміністративна влада вимагала від нього “думки” [2, с. 153]. З власної ініціативи сейм мав право вносити пропозиції до адміністрації краю-, тобто до губернського правління, лише з окремих господарсько-економічних питань. Інша справа, якою була користь від розгляду цих питань та ставлення з боку офіційних властей.

16 вересня 1782 р. за підписами графів Анджея Замойського, Антонія Красіцького та Міхала Велгорського, Юзефа Братковського і Самуеля Рогалі Левицького підготовлено подячний адрес на ім’я імператора, у якому висловлено вірність і лояльність до трону, твердячи, що: “З часу прийняття під владу достойної Австрійської династії і аж до нині, шляхта Галичини і Лодомерії не мала змоги скласти підтвердження своєї відданості і прив’язаності”. Тож, виглядало так, що Галицький становий сейм те й робитиме, що доводитиме свою вірність Відню. Звичною стала фраза того часу, що демонструвала лояльність до цісаря: “При Тобі Пане стоїмо і стояти хочемо” [2, с. 155].

Незважаючи на обмежену компетенцію, Галицький становий сейм часто не скликався у визначений термін і “довгий час, – як писав хронікер Львова Ходиніцький, – був змушений залишатись в мертвій бездіяльності” [3, с. 32]. “Крайові сейми повинні що два роки скликатися, – писав у 1786 році в Е. Куропатницький, – нічого на ньому не говорять і в тихій мовчанці вибирають представників...

Сесії представників станів бувають в середу кожного тижня. Там вентилують проекти, референти дають висновки на затвердження або відмову і висилають до Відня” [3, с. 32]. З тих слів виглядає так, що Королівство Галичини і Лодомерії навряд чи багато б втратило, якби станового сейму взагалі не було. Однак, заради справедливості, відзначимо, що існування Галицького сейму відіграло важливу символічну роль – слугуючи продовженням сеймових традицій для польської магнатурі та шляхти.

Згідно Конституції імператора Леопольда II від 1790 р. (*Carta Leopoldina*) за Галицьким становим сеймом передбачалися права підготовки проектів цивільних угод, приймати рішення у сфері оподаткування та відати цариною торгівлі. Дещо розширювалися права і в інших суспільних ділянках: передбачено власну місцеву адміністрацію, польську мову в галицьких судах та урядах [4, с. 115]. Проект конституції, що був поступкою місцевій шляхті так і залишився проектом, оскільки через смерть цесаря і зміну політичної ситуації в країні, сейм на довший час узагалі припинив своє існування.

Імператорський патент від 14 квітня 1817 р. чітко окреслював коло повноважень сейму: виконання вказівок губернської та центральної влади; стягнення та розподіл визначених урядом податків, зокрема, ґрунтового; управління власним, так званим становим внутрішнім фондом; збирання за дозволом губернської влади внесків для потреб краю; призначення станових урядовців на місцях; затвердження станових звань (надання індигенату); провадження шляхетської метрики. Крім цього, сейм отримав право делегувати представників до імператора, але тільки за попереднім дозволом Придворної канцелярії [5, с. 76]. Звичайно, перелік повноважень був значно ширшим, ніж те, що передбачалося інструкціями 1775 р. та 1782 р., але жодна з них не мала істотного значення для суспільно-політичного та економічного життя Галичини.

Надання індигенату – підтвердження польського шляхетства тим особам, котрі мали до того закордонне шляхетство, практикувалось до 1772 р. і в Речі Посполитій. Його отримували за особливі заслуги перед державою, склавши присягу вірності і завіривши своє католицьке віросповідання. Також, особа, якій підтвердили індигенат мала з’явитися на у найкоротший час на найближчий сей-

мик [5, с. 78]. В півавстрійській Галичині справа надання індигенату стала однією з ключових у роботі Галицького станового сейму, що зрештою й можна простежити на основі протоколів інституції. Індигенат надавався тільки особам, які вже належали до магнатського або рицарського стану. Таксу за це встановлено у розмірі 2000 зол. рин. для магнатів і 1000 зол. рин. для шляхти. Звільнити від такси могли лише за спеціальним дозволом імператора (частина 5).

Особливий пункт патенту 1817 р. (§9, частина 3) передбачав опіку доброчинними закладами краю. Характерно, що самостійно сейм не міг оголошувати збір доброчинних внесків, а лише приставати на ініціативу Відня і “долучатися” до збору. За час діяльності Галицького станового сейму і справді можна пригадати кілька випадків, коли інституція брала участь у доброчинних акціях різного характеру. Однією з найяскравіших сторінок в історії сейму стало затвердження фонду імені графа Юзефа Оссолінського (поверталися до цього питання ще раз у 1819 р.) [6, с. 41-42]. Нагляд за фундацією ім. Оссолінських після тривалих зволікань таки було передано під контроль сейму. Інституція також виступала з намірами створення спеціального фонду для прокладення у Галичині залізниці (ініціатива графа Л. Сапеги) і т.п.

Правовий статус Галицького станового сейму був невеликим, обмеженим у багатьох відношеннях. Фактично він виконував роль дорадчого органу при губернаторі: розглядав деякі питання розподілу податків, складав щодо цього необхідні документи та надсилав їх на розгляд Придворної канцелярії; мав право звертатися до імператора з петиціями. Сейм повинен був “у найнижчому послухові і покорі погоджуватися з усіма побажаннями і вказівками уряду” [7, с. 69]. Діяльність Галицького станового сейму не була активною, адже він не здійснював реального впливу на суспільне життя, і це розуміли самі депутати.

Депутати сейму були обмежені в законодавчій ініціативі, демонструючи пасивність особливо на початках існування Галицького станового сейму. На відкритті сейму 1817 р. губернатор наголосив, що якби котромусь з депутатів забажалося виступити з якимось поданням, він неодмінно мав узгодити предмет свого клопотання з керівництвом. Зрозуміло, що після такого узгодження від первісної пропозиції залишалось мало-що, або ж запускалась бюрократична

машина, що шукала обґрунтування внесення того чи іншого депутата. Таке обґрунтування могло тривати від кількох місяців до кількох років, а в підсумку з'являвся відпис про “невчасність” проекту, “нестачу коштів” або “малу користь для всієї монархії”.

Будь-яке рішення сейму набувало чинності лише після відповідної санкції імператора. Дуже складно було дочекатися резолюції чи монаршого дозволу у справі, яка могла бути корисною для краю. Так, 1828 р. сейм прохав відкрити медичний факультет у Львівському університеті (на той час у ньому діяло три факультети: філософський, юридичний та богословський), на що імператор відповів, що у віденській лікарській школі є декілька стипендій для галичан і цього вистачає [7, с. 71]. Проте, вже у 1831 р. краєм пронеслася епідемія холери, перебіг якої оголив проблему нестачі фахових лікарів. Проте, медичний факультет у Львівському університеті було відкрито лише у 1894 р.

Імператор нерідко висловлював заперечення й стосовно інших прохань сейму: викладати в школах рідною мовою, збільшити кількість учнів у гімназіях, знизити ціну на сіль тощо. Відповіді, як правило, надходили не раніше, ніж через рік, будучи переважно негативними. За влучними словами політика, представника австрійського парламенту Ф. Смольки “завданням і компетенцією цього т.зв. Сейму було завжди просити про те, що краєві ніколи не давали, і дякувати за те, краєві насправді давали, однак чого він не просив і що насправді не було йому потрібне” [8, с. 478]. Якщо переважну більшість прохань Галицького станового сейму Відень делікатно ігнорував або відхиляв, то нескромна пропозиція Ісидора Петруцького, яка знайшла підтримку в сеймі у 1844 р., про зрівняння в правах чиновників – незалежно від національності, викликала в офіційних властей обурення. Зрозуміло, що це був сеймовий спротив польської шляхти проти засилля німецькомовних бюрократів. Надвірна канцелярія відповіла, що дане питання не входить до компетенції сейму, тим більше, що така пропозиція абсолютно не аргументована. До того ж, уряд наголошував, що приїжджі чиновники достатньо кваліфіковані, що не можна сказати про місцевих бюрократів [9, с. 193-194].

Центральна влада Австрійської імперії позитивно реагувала тільки тоді, коли йшлося про обрання нового депутата, призначення

на посаду чиновника, або коли виникала потреба надати шляхетські привілеї черговому претендентові. Про анулювання податкових заборгованостей, поширення мовних прав, піднесення промислу льону та інші проблеми уряд й не бажав слухати. Так само не вітався волонтаризм щодо ініціативи побудови Галицької залізниці, чи, особливо, скасування панщини. Насмілимося припустити, що останній крок безпосередньо відбився на майбутньому сейму, зумовивши у підсумку його ліквідацію.

Історія діяльності сейму показує, що інституція багато уваги присвячувала організації різного роду імпрез. Складається враження, що організація святкових зустрічей впливових віденських гостей, зокрема представників династії Габсбургів, стало негласною традицією. Наприклад, у “Пам’ятнику галицьких урядників” читаємо: “Дня 25 [вересня 1839 р.] станові обивателі на честь його цісарської величності (архикнязя Франца) влаштували за власний кошт у редутовій залі бал... Дня 29 [вересня 1839 р.] стани власним коштом організували бал у залі Стрілецького товариства... Відбулись нічні салютування” [9, с. 194]. І таких подібних випадків можна віднайти ще чимало.

Таким чином, аналіз компетенції і діяльності сейму свідчить, що цей орган, так чи інакше, був елементом державного апарату Австрійської імперії, який, через обмежені повноваження, аж ніяк не міг обмежити абсолютизм монарха. Його створення мало на меті привернути на свій бік шляхетську верхівку краю і таким чином зміцнити у ньому австрійське панування. Цей задум Відня вдалося почасти реалізувати, однак, коли вірнопідданські адреси усе частіше стали наповнюватися “занадто сміливими проханнями” до цісаря, це означало (з погляду офіційних властей), що інституція починає зловживати високою довірою. Це й зумовило, що сейм діяв як становий орган галицької і буковинської шляхти не відіграв визначальної ролі у суспільно-політичному житті краю. Багато хто з представників галицької еліти сподівався, що скликання Галицького станового сейму є лише початком формування нового регіонального парламентаризму і повноваження інституції розширяться (принаймні до рівня сеймів Чехії та Угорщини). Однак такі сподівання не виправдалися, так само як і не справилися припущення, що сейм стане “зав’язком” конституції краю. Зважаючи на

свій статус і реальні повноваження Галицький сейм був пережитком середньовічної станової моделі суспільства.

1. Łoziński B. *Szkie z historii Galicyi w XIX wieku.* – Lwów: Nakł. Księg Gubrynowicza, 1913. – S. 8.
2. Grodziski S. *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji. 1772–1848.* – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971. – S.153.
3. Schnür-Peplowski S. *Obrazy z przeszłości Galicji i Krakowa (1772-1858).* – Lwów: Nakł. Księg Gubrynowicza, 1896. – T.1. – S.32.
4. Ajnenkiel A. *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym, 1791–1997.* – Warszawa: Rytm, 2001. – S. 115.
5. Настасяк І. Галицький становий сейм: історія становлення та діяльність (1775-1845) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів. – 2001. – Вип. 36. – С. 76.
6. ЦДІА України у м. Львові, ф. 163, оп. 1, спр. 199, арк. 41-42зв.
7. Кульчицький В.С. До питання про Галицький становий сейм (1775–1848 р.р.) // Наукові записки Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 1956. – Вип. 3. – Т. 38. – С. 69
8. Аркуша О. Галицький становий сейм // Енциклопедія Львова. Т.1. / За ред. А. Козіцького та І. Підкови. – Львів: Літопис, 2007. – С. 478.
9. *Pamiętniki urzędników galcyjskich/ Przygot. I. Homola, B. Łopuszański.* – Kraków: Wyd-wo Literackie, 1978. – S. 193-194.

Pytlyovana V.P. Authorities of Halych Seim (1775-1848)

Processes of National revival in Ukraine and urgent need of integration into European Community causes the necessity of historical and juridical researches. A special place among the problems, which should be studied, belongs to study of organization and activity of Halych class Seim in 1775-1848, which was a body of local self-government in Halychyna as a part of Austria.

Keywords: patent, Seim, shlyakhta (Polish gentry), Court chancellery, emperor